

**Rodoljub ETINSKI**

## **Eficiența protecției drepturilor omului în Serbia: doi pași înainte, trei pași înapoi**

### **I. Introducere**

Analiza eficienței protecției drepturilor omului în Serbia este limitată la analiza a două instrumente juridice: dreptul de acces la justiție și dreptul la un recurs efectiv. Construcția acestor două drepturi de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului este prezentată ca punct de plecare. Analiza deciziilor Curții împotriva Serbiei privind încălcarea acestor drepturi indică slaba eficiență a protecției drepturilor omului în această țară. Se încearcă explicarea eficienței nesatisfăcătoare a protecției drepturilor omului, evaluarea critică a eforturilor de ameliorare a acesteia și se propun câteva soluții.

### **II. Dreptul de acces la justiție și dreptul de un recurs efectiv în practica Curții Europene pentru Drepturile Omului**

Articolul 1 al Convenției europene pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale (în continuare, Convenția europeană) din 1950 obligă statele părți să asigure fiecărei persoane de sub jurisdicția lor exercițiul real al drepturilor și libertăților garantate de Convenția europeană și Protocoalele acesteia. Statele părți sunt în general obligate să își construiască sistemele juridice în așa fel încât să ofere tuturor persoanelor șanse reale de a își exercita drepturile și libertățile garantate. Pe lângă această obligație generală, Convenția europeană oferă și două instrumente juridice, concepute special pentru a proteja exercițiul efectiv al drepturilor și libertăților: dreptul de acces la justiție și dreptul la un recurs efectiv.

Dreptul de acces la justiție, garantat de art. 6 alin. (1)<sup>1</sup> și dreptul la un recurs efectiv garantat de art. 13<sup>2</sup> ale Convenției europene sunt strâns legate unul de celălalt. Ambele drepturi au o natură complexă și includ drepturi elementare. Articolul 13 al Convenției europene obligă statele parte să ofere „un recurs la nivel național pentru a garanta substanța drepturilor și libertăților Convenției indiferent de forma în care acestea sunt asigurate în ordinea juridică internă (...) Efectul art. 13 (...) este, astfel, de a cere asigurarea unui recurs intern care permite «autorității naționale competente» atât să judece substanța petiției relevante, cât și să acorde o satisfacție

---

<sup>1</sup> Art. 6 alin. (1) al Convenției europene are următorul conținut: „Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege (...)”.

<sup>2</sup> Art. 13 al Convenției europene are următorul conținut: „Orice persoană ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale”.

adecvată (...)”<sup>3</sup>. Dacă autoritatea națională are competența de a judeca fondul presupusei încălcări a dreptului protejat de Convenția europeană și, în cazul în care găsește o încălcare, nu este în același timp obligată să acorde și o satisfacție adecvată, art. 13 nu este respectat<sup>4</sup>. Discreția în acordarea satisfacției nu este compatibilă cu art. 13<sup>5</sup>. Iar, acolo unde în sistemul juridic nu există practica aplicării expeditivă a recursului, eficacitatea acestuia este negată<sup>6</sup>. Caracterul defectuos al implementării art. 13 în sistemele juridice naționale ale statelor în tranziție, inclusiv în Serbia, nu constă în absența mijloacelor juridice prin care persoanele pot înainta plângeri autorităților competente, ci, mai degrabă, în absența obligației autorității de a despăgubi persoana afectată.

Obligațiile impuse de dreptul la un recurs efectiv sunt mai slabe decât acelea impuse de dreptul de acces la justiție<sup>7</sup>. Articolul 13 nu obligă autoritatea națională care are jurisdicție asupra cazului și trebuie să acorde satisfacție să fie o instanță de judecată. Aceasta poate să fie și un alt organism al statului. Obligațiile impuse de dreptul de acces la justiție le includ și pe acelea impuse de dreptul la un recurs efectiv, cu excepția situațiilor care țin de termenul rezonabil de judecată<sup>8</sup>.

Decizia Curții cu privire la art. 6 alin. (1) satisface și toate condițiile impuse de art. 13. Atunci când Curtea decide că dreptul de acces la justiție a fost respectat sau încălcat, ea nu va examina și dacă dreptul la un recurs efectiv a fost încălcat, căci răspunsul la întrebare va fi în mod necesar același. Excepția privește dreptul la un termen de timp rezonabil. Acesta este unul dintre drepturile elementare protejate de art. 6 alin. (1). Atunci când Instanța judecă dacă dreptul la un termen rezonabil a fost încălcat, aceasta va cerceta, la solicitarea petentului, și dacă a fost încălcat dreptul la un recurs efectiv împotriva termenului nerezonabil al procesului. Curtea va examina existența dreptului la un recurs efectiv împotriva duratei nerezonabile a procesului chiar și dacă nu consideră că a avut loc o încălcare a dreptului de acces la justiție într-un termen rezonabil<sup>9</sup>. În ciuda faptului că tema eficacității drepturilor omului nu ar trebuie redusă la dreptul de acces la justiție și la un recurs efectiv, nu încape nicio îndoială că drepturile din urmă joacă un rol important în acoperirea distanței uriașe dintre drepturile de pe hârtie și exercițiul lor efectiv în viața reală.

<sup>3</sup> *Soering c. The United Kingdom* (App. no. 14038/88), Decizia din 7 iulie 1989, parag. 120; *Aydin c. Turkey* (App. no. 23178/94), Decizia din 25 septembrie 1997, parag. 103; *Kaya c. Turkey* (App. no. 22729/93), Decizia din 19 februarie 1998, parag. 106; *Soc c. Croatia* (App. no. 47863/99), Decizia din 9 mai 2003, parag. 114; *Doran c. Ireland* (App. no. 50389/99), Decizia din 31 iulie 2003, parag. 55; *Yöyler c. Turkey* (App. no. 26973/95), Decizia din 24 octombrie 2003, parag. 87.

<sup>4</sup> *Egmez c. Cyprus*, Decizia din 21 decembrie 2000, parag. 67.

<sup>5</sup> *P. Leach*, *Taking a Case to the European Court of Human Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 342.

<sup>6</sup> *Aydin c. Turkey*, Decizia din 25 septembrie 1997; *Doran c. Ireland*, Decizia din 31 iulie 2003.

<sup>7</sup> *Sporrong and Lönnroth c. Sweden* (Apps. nos. 7151/75 and 7152/75), Decizia din 23 septembrie 1982; *Silver and others c. The United Kingdom*, Decizia din 25 martie 1983, parag. 110, parag. 88; *Lithgow and Others c. The United Kingdom* (Apps. nos. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81, 9405/81), Decizia din 8 iulie 1986, parag. 207.

<sup>8</sup> *Zic c. Slovakia*, Decizia din 14 octombrie 2003, parag. 74.

<sup>9</sup> *Šoć c. Croatia* (App. no. 47863/99), Decizia din 9 mai 2003, parag. 114.

### III. Primele decizii ale CEDO în privința Serbiei

Deciziile Curții Europene a Drepturilor Omului împotriva unui stat parte la Convenția europeană oferă, măcar în parte, o imagine a condiției drepturilor omului în statul respectiv. Cazurile judecate de CEDO pot dezvălui puncte slabe în articularea și protejarea națională a drepturilor fundamentale garantate de Convenție.

Serbia a devenit stat membru la Convenția europeană pe data de 3 martie 2004. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a luat prima decizie împotriva Serbiei pe 19 septembrie 2006<sup>10</sup>. De atunci, CEDO a rezolvat aproximativ 30 de cazuri. Numărul acestora este prea mic pentru a constitui un indicator de încredere al situației drepturilor omului în această țară. Cu toate acestea, având în vedere faptul că CEDO a găsit, în majoritatea cazurilor, că Serbia este responsabilă pentru încălcarea art. 6 alin. (1) și art. 13 ale Convenției, există un semnal că ceva ar putea fi șubred în articularea și implementarea națională a dreptului de acces la justiție și a dreptului la un recurs efectiv.

Încălcarile art. 6 alin. (1) în izolare sau nu cu încălcările art. 13 împreună cu art. 6 alin. (1) s-au manifestat în contextul unor proceduri de aplicare inadecvate sau prin durata excesivă a proceselor. Procedurile de executare au eșuat<sup>11</sup>, nu au fost duse la îndeplinire<sup>12</sup> sau au durat o perioadă de timp nerezonabilă<sup>13</sup>. Durata totală a proceselor din instanță nu a satisfăcut condiția termenului rezonabil<sup>14</sup>. În cazuri de acest tip, în care Curții i s-a solicitat să declare o încălcare a art. 13, instanța a considerat că în legea națională lipsește un recurs efectiv<sup>15</sup>. În total, în 19 din 29 de cazuri Curtea a decis că drepturile garantate de Convenția europeană fuseseră încălcate. Fondul acestor încălcări ține de protejarea inefficientă a drepturilor omului în Serbia.

<sup>10</sup> *Matijašević c. Serbia* (App. no. 23037/04), Decizia din 19 septembrie 2006.

<sup>11</sup> *R. Kačapor and others c. Serbia* (Apps. nos. 2269/06, 3041/06, 3042/06, 3043/06, 3045/06 and 3046/06), Decizia din 15 ianuarie 2008, parag. 116; *Crnišaniin and others c. Serbia* (Apps nos. 35835/05, 43548/05, 43569/05, 36986/06), Decizia din 13 ianuarie 2009, parag. 124.

<sup>12</sup> *EVT Company c. Serbia* (App. no. 3102/05), Decizia din 21 iunie 2007, parag. 54.

<sup>13</sup> *Bulović c. Serbia* (App. no. 14145/04), Decizia din 1 aprilie 2008, parag. 54; *Vlahović c. Serbia* (App. no. 42619/06), Decizia din 16 decembrie 2008, parag. 78.

<sup>14</sup> *Samardžić and AD Plastika c. Serbia* (App. no. 28443/05), Decizia din 17 iulie 2007, parag. 48; *Cvetković c. Serbia* (App. no. 17271/04), Decizia din 10 iunie 2008, parag. 54; *Čeh c. Serbia* (App. no. 9906/04), Decizia din 1 iulie 2008, parag. 58; *Popović c. Serbia* (App. no. 38350/04), Decizia din 20 noiembrie 2007, parag. 36; *Stanković c. Serbia* (App. no. 29907/05), Decizia din 16 decembrie 2008, parag. 35.

<sup>15</sup> *Ilić c. Serbia* (App. no. 30132/04), Decizia din 9 octombrie 2007, parag. 105; *Jevremović c. Serbia* (App. no. 3150/05), Decizia din 17 iulie 2007, parag. 122; *Mikuljanac, Mališi and Šafer c. Serbia* (App. no. 41513/05), Decizia din 9 octombrie 2007, parag. 48; *Stevanović c. Serbia* (App. no. 26642/05), Decizia din 9 octombrie 2007, parag. 68; *Tomić c. Serbia* (App. no. 25959/06), Decizia din 26 iunie 2007, parag. 116; *C.A.M. c. Serbia* (App. no. 39177/05), Decizia din 13 martie 2007, parag. 155; *ZIT Company c. Serbia* (App. no. 37343/05), Decizia din 27 noiembrie 2007, parag. 65; *Dorić c. Serbia* (App. no. 33092/05), Decizia din 27 ianuarie 2009, parag. 35; *Felbab c. Serbia* (App. no. 14011/07), Decizia din 14 aprilie 2009, parag. 75.

Cele mai multe cazuri au privit probleme de muncă și probleme sociale. Acestea s-au referit la concediere, reîncadrarea în vechea funcție, plata drepturilor după întreruperea relației de muncă și a arieratelor salariale, precum și la contribuțiile la fondul de pensie și dizabilitate<sup>16</sup>. Cel de-al doilea grup de cazuri ca frecvență a fost cel al problemelor familiale. Litigiile au ținut de plata alocației după divorț<sup>17</sup>, stabilirea paternității și obținerea alocației pentru copii<sup>18</sup>, custodia copiilor<sup>19</sup> și accesul la copii<sup>20</sup>. Patru cazuri au fost de natură comercială<sup>21</sup>. Două cazuri au ținut de regimul de protecție al chiriașilor<sup>22</sup>.

În mod evident, problema ineficienței protecției drepturilor omului în Serbia nu este limitată la un singur domeniu izolat. Mai degrabă, este vorba de o slăbiciune generală a sistemului juridic.

#### **IV. Incorporarea dreptului de acces la justiție și a dreptului la un recurs efectiv în dreptul sârbesc**

Ideea eficienței legii nu este străină de dreptul sârbesc. Sămânța potrivită a fost sădită la momentul oportun. Articolul 126 al primei constituții moderne a Serbiei, adoptată în 1835<sup>23</sup>, după revolta sârbilor împotriva regimului absolutist al principelui Miloš Obrenović și abolită la câteva săptămâni, fiind prea liberată, la presiunea câtorva mari puteri, garanta fiecărui cetățean dreptul de a face apel la o autoritate superioară în cazul în care cea inferioară se dovedește prea înceată sau reticentă în

<sup>16</sup> *Stevanović c. Serbia* (App. no. 26642/05), Decizia din 9 octombrie 2007; *R. Kačapor and others c. Serbia* (Apps nos. 2269/06, 3041/06, 3042/06, 3043/06, 3045/06 and 3046/06), Decizia din 15 ianuarie 2008; *Cvetković c. Serbia* (App. no. 17271/04), Decizia din 10 iunie 2008; *Vlahović c. Serbia* (App. no. 42619/06), Decizia din 16 decembrie 2008; *Stanković c. Serbia* (App. no. 29907/05), Decizia din 16 decembrie 2008; *Crnišanin and others c. Serbia* (Apps nos. 35835/05, 43548/05, 43569/05 and 36986/06), Decizia din 13 ianuarie 2009; *Dorić c. Serbia* (App. no. 33092/05), Decizia din 27 ianuarie 2009.

<sup>17</sup> *Bulović c. Serbia* (App. no. 14145/04), Decizia din 1 aprilie 2008.

<sup>18</sup> *Jevremović c. Serbia* (App. no. 3150/05), Decizia din 17 iulie 2007.

<sup>19</sup> *Tomić c. Serbia* (App. no. 25959/06), Decizia din 26 iunie 2007.

<sup>20</sup> *C.A.M. c. Serbia* (App. no. 39177/05), Decizia din 13 martie 2007; *Felbab c. Serbia* (App. no. 14011/07), Decizia din 14 aprilie 2009.

<sup>21</sup> *EVT Company c. Serbia* (App. no. 3102/05), Decizia din 21 iunie 2007; *Samardžić and AD Plastika c. Serbia* (App. no. 28443/05), Decizia din 17 iulie 2007; *Popović c. Serbia* (App. no. 38350/04), Decizia din 20 noiembrie 2007; *ZIT Company c. Serbia* (App. no. 37343/05), Decizia din 27 noiembrie 2007.

<sup>22</sup> *Ilić c. Serbia* (App. no. 30132/04), Decizia din 9 octombrie 2007; *Čeh c. Serbia* (App. no. 9906/04), Decizia din 1 iulie 2008.

<sup>23</sup> Art. 126 al Constituției stipulează: „*Srbin ima pravo, tužiti se višoj vlasti, kad bi mu se niže zatezale izdati rješenije u djelima njegovim*” („Cetățenii sârbi au dreptul de a face recurs la o instanță superioară dacă autoritățile inferioare refuză să soluționeze cazul”). *Ustav Knjaževstva Srbije, izdat i zakletvom potvrđen o Sretenskoj skupštini 1835. godine u Kragujevcu, Lj. Krkljuš, Odabrani izvori iz pravne istorije srpskog naroda, pravni fakultet, Novi Sad, 2003, p. 78* (Constituția Principatului Serbia, adoptată și confirmată prin jurământ la Adunarea Sretenska 1835 din Kragujevac) – *L. Krkljuš, Selected Sources of the Legal History of Serbian People, Faculty of Law, Novi Sad, 2003, p. 78.*

rezolvarea cazului. Codul civil al Principatului Serbiei, adoptat pe 25 martie/ 5 aprilie 1844, articula dreptul la un recurs efectiv într-o manieră foarte modernă: „Fiecare persoană are dreptul de a folosi mijloacele legale adecvate împotriva încălcării drepturilor sale și, în cazul încălcării, de a cere o compensație din partea autorităților și de a solicita despăgubiri legale pentru drepturile încălcate”<sup>24</sup>.

Evoluția juridică care a început în secolul al XIX-lea a fost întreruptă de revoluția socialistă. Prima Constituție socialistă a Republicii Populare Federative Iugoslavia conținea, în capitolul V, câteva prevederi generale privind drepturile și îndatoririle cetățenilor. Articolul 39 al Constituției recunoștea dreptul cetățenilor de a depune plângeri și petiții la organele statului. Cetățenilor li se garanta și dreptul de a face recurs împotriva deciziilor organelor de stat, ca și împotriva actelor considerate abuzive ale funcționarilor publici. Articolul 40 al Constituției menționate declara că fiecare cetățean are dreptul de a acuza funcționarii publici de infracțiuni comise în capacitatea lor oficială, iar art. 41 al Constituției garanta cetățenilor dreptul de a cere ca funcționarii publici să îi despăgubească pentru daunele produse ca urmare a acțiunilor ilegale și eronate comise în exercitarea funcției.

Întreruperea evoluției sistemului juridic a fost mai puțin evidentă în cazul normelor legale și mult mai clară în proclamarea oficială a valorilor sociale de bază: statul de drept și independența curților s-au numărat printre valorile sociale de prim rang. Cu toate acestea, absența protecției juridice eficiente a drepturilor omului în sistemul socialist de auto-guvernare nu a însemnat în mod necesar că drepturile omului nu au fost respectate sau cel puțin nu toate. Majoritatea sârbilor ar spune astăzi că în trecut s-au bucurat de drepturile economice și sociale într-un mod mai real decât astăzi. Drepturile civile și politice însă au avut soarta opusă. Nu a existat o protecție reală a acestor drepturi. Republica Socialistă Federativă Iugoslavia a devenit parte a Pactului internațional privind drepturile civile și politice în 1966. Cu toate acestea, Iugoslavia nu a acceptat niciodată competența Comitetului pentru Drepturile Omului.

De când Republica Socialistă Federativă Iugoslavia, pe atunci compusă din Serbia și Muntenegru, a fost admisă în Consiliul Europei în 2003, Serbia a început să-și adapteze legislația la obligațiile impuse de Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale. În timpul pregătirilor pentru noul Cod de procedură civilă, adoptat în 2004, aceste obligații au primit atenția cuvenită. Articolul 10 alin. (1) al Codului prevede în mod explicit că „partea are dreptul ca instanțele de judecată să decidă cu privire la plângerile sale într-un termen de timp rezonabil”<sup>25</sup>. Articolul 10 alin. (2) obligă instanțele să facă tot posibilul ca procedurile să se desfășoare fără întârziere. Articolul 5 alin. (1) al Codului privind procedura de executare obligă instanțele să acționeze urgent în procedurile de

<sup>24</sup> Art. 16 C.civ. stipulează, în sârbă, următoarele: „*Svaki ima pravo, prilična i zakona sredstva upotrebiti protiv narušitelja svojih prava, i u slučaju narušenja pomoći kod svojih vlasti tražiti, i zahtevati da se zakonom putem, što mu pripada, dade, i narušena prava povrate*” – L. Krkljuš, op. cit., p. 87.

<sup>25</sup> Zakon o parničnom postupku, Sl. gl. RS 125/04 (Codul de procedură civilă, M.Of. al Republicii Serbia nr. 125/04). Toate normele legislative sunt disponibile, în limba sârbă, la (<http://www.parlament.sr.goc.yu/content/cir/akta/zakoni.asp>).

executare<sup>26</sup>. Articolul 195 alin. (3) al Codului muncii din 2005 prevede că litigiile de muncă se soluționează de instanță într-o perioadă de 6 luni de la data introducerii acțiunii<sup>27</sup>. Articolul 204 alin. (1) al Codului familiei din 2005 stipulează că disputele familiale privind copilul sau părinții se soluționează de urgență<sup>28</sup>. Articolul 32 alin. (1) al noii Constituții a Republicii Serbia, adoptată în 2006, proclamă următoarele: „Orice persoană are dreptul la un proces public (...) într-un termen de timp rezonabil”<sup>29</sup>. De asemenea, art. 35 alin. (2) al Constituției garantează că „Orice persoană are dreptul de a fi despăgubită pentru daunele materiale sau nemateriale cauzate de activitatea ilegală sau eronată a organismelor de stat, a entităților care exercită puteri publice, precum și a organismelor administrației provinciilor autonome sau locale”.

## V. Cauze ale slabei protecții a drepturilor omului

Prevederile legale generale citate anterior nu sunt suficiente pentru a asigura exercițiul efectiv al drepturilor omului. Legislativul a garantat acest exercițiu prin alte prevederi relevante. În scopul de a elimina cauzele procedurilor civile ineficiente, legislativul a încercat să amelioreze disciplina părților și să prevină abuzul drepturilor procedurale prin anumite prevederi ale noului Cod de procedură civilă. Cu toate acestea, de la bun început a devenit evident că toate măsurile luate în vederea implementării dreptului la un proces într-un termen rezonabil au rămas sub standardele de rezonabilitate avute în vedere de Curtea Europeană a Drepturilor Omului<sup>30</sup>. Părțile au obținut anumite mijloace de a contesta procedurile prea lente. Ele pot face apel la președintele instanței, precum și la președintele instanței superioare. Articolul 51 din Legea de Organizare Judecătorească împuternicește președintele instanței superioare să monitorizeze administrarea instanței inferioare și să adopte norme de competență curții inferioare atunci când aceasta nu își îndeplinește obligațiile<sup>31</sup>. Președintele instanței este obligat să răspundă la plângerile înaintate de părți în termen de 15 zile de la primirea lor.

<sup>26</sup> Zakon o izvršnom postupku, Sl. gl. RS 125/04 (Codul privind procedura de executare, M.Of. al Republicii Serbia nr. 125/04).

<sup>27</sup> Zakon o radu, Sl. gl. RS 24/05 (Codul muncii, M.Of. al Republicii Serbia nr. 24/05).

<sup>28</sup> Porodični zakon, Sl.gl. RS 18/05 (Codul familiei, M.Of. al Republicii Serbia nr. 18/05).

<sup>29</sup> Ustav Republike Srbije Sl.gl. RS 98/06 (Constituția Republicii Serbia, M.Of. al Republicii Serbia nr. 98/06).

<sup>30</sup> R. Etinski, Nacrt zakona o parničnom postupku i pravo na sudjenje u razumnom roku, Evropsko zakonodavstvo, institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 9-10/04, p. 11 (Proiectul Codului civil și dreptul de acces la justiție într-un termen rezonabil, European Legislature, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, nr. 9-10/04).

<sup>31</sup> Zakon o uređenju sudova, Sl.gl. RS 63/01, 42/02, 27/03, 29/04, 101/05 și 46/06 (Legea de Organizare Judecătorească, M.Of. al Republicii Serbia nr. 63/01, 42/02, 27/03, 29/04, 101/05 și 46/06).

În conformitate cu Legea Judecătorilor, Curtea Supremă a înființat o Comisie de Supervizare<sup>32</sup>. Articolul 40b al Legii amintite permite Comisiei, acționând ca răspuns la o plângere sau *ex officio*, să supravegheze procedurile judiciare și să examineze procedurile în cazurile individuale. Dacă consideră potrivit, Comisia poate să instituie, înaintea Înalțului Consiliu, proceduri de recuzare a judecătorului pentru comportament inadecvat sau neprofesionist, precum și să propună alte măsuri disciplinare. Unele dintre acestea din urmă sunt prevăzute explicit. Cu toate acestea, slăbiciunea tuturor măsurilor citate constă în faptul că nu accelerează în mod necesar procedurile și nu acordă compensații pentru întâzieri. Atunci când autoritățile citate admit o încălcare a dreptului la un termen rezonabil de judecată, rezultatul nu este întotdeauna accelerarea procedurilor și compensarea daunei cauzate de întâzieri.

Principala cauză a slabei protecții a drepturilor omului constă în absența mijloacelor legale și a reglementărilor capabile să genereze efectele juridice dorite. Cu toate acestea, problema eficacității protecției drepturilor omului nu trebuie redusă la absența câtorva instrumente juridice sau reglementări. Chestiunea se dovedește mai complicată. Deciziile CEDO împotriva Serbiei aruncă lumină asupra unor cauze concrete ale încălcărilor drepturilor de acces la justiție și un recurs efectiv. Unele par să fie generate de erori ale instanțelor sau de neaplicarea legilor. Într-un caz, motivul întâzierii a fost acela că întregul dosar de executare a fost, dintr-o eroare, introdus într-un alt dosar<sup>33</sup>. Într-un alt caz, președintele instanței, care decisese în mod repetat în favoarea petentului, a comis în mod repetat o serie de erori procedurale pe baza cărora instanțele superioare au putut sistematic să decidă rejudecarea cazului<sup>34</sup>. Instanța nu a aplicat regulile adecvate ale sarcinii probei, netrăgând astfel concluziile potrivite pe baza faptului că una dintre părți obstrucționase stabilirea faptelor relevante<sup>35</sup>. În cazurile în care persoana citată a evitat sistematic primirea citațiilor, sau când adresa acesteia nu era cunoscută petentului, Curtea nu a utilizat toate mijloacele aflate la dispoziția sa pentru a rezolva problema<sup>36</sup>.

Astfel de situații pot fi atribuite exercitării inadecvate a funcției judecătorești. Alte ipostaze țin de relația dintre instanțe și autoritățile ale statului. Într-un caz, poliția a refuzat să sprijine procedurile de executare<sup>37</sup>. Cooperarea dintre Banca Centrală și instanțe nu s-a putut realiza în privința procedurilor citate<sup>38</sup>. Se pare că Republica Serbia a invocat o supraaglomerare a cazurilor pentru a justifica numeroase asemenea întâzieri<sup>39</sup>.

<sup>32</sup> Zakon o sudijama, Sl.gl. RS 63/01, 42/02, 60/02, 17/03, 25/03, 27/03, 29/04, 61/05 și 101/05 (Legea Judecătorului, M.Of. al Republicii Serbia nr. 63/01, 42/02, 60/02, 17/03, 25/03, 27/03, 29/04, 61/05 și 101/05).

<sup>33</sup> *Bulović c. Serbia* (App. no. 14145/04), Decizia din 1 aprilie 2008, parag. 21.

<sup>34</sup> *Čeh c. Serbia* (App. no. 9906/04), Decizia din 1 iulie 2008, parag. 14.

<sup>35</sup> *Jevremović c. Serbia* (App. no. 3150/05), Decizia din 17 iulie 2007, parag. 85.

<sup>36</sup> *C.A.M. c. Serbia* (App. no. 39177/05), Decizia din 13 martie 2007, parag. 15; *R. Kačapor and others c. Serbia* (Apps nos. 2269/06, 3041/06, 3042/06, 3043/06, 3045/06 and 3046/06), Decizia din 15 ianuarie 2008, parag. 21-32.

<sup>37</sup> *EVT Company c. Serbia* (App. no. 3102/05), Decizia din 21 iunie 2007, parag. 20

<sup>38</sup> *Crnišnin and others c. Serbia* (Apps nos. 35835/05, 43548/05, 43569/05 și 36986/06), Decizia din 13 ianuarie 2009, parag. 127.

<sup>39</sup> *Samardžić and AD Plastika c. Serbia* (App. no. 28443/05), Decizia din 17 iulie 2007, parag. 48; *Ilić c. Serbia* (App. no. 30132/04), Decizia din 9 octombrie 2007, parag. 86;

## VI. Slaba ameliorare a protecției drepturilor omului

Constituția din 2006 a Republicii Serbia oferă un recurs general subsidiar pentru încălcarea drepturilor omului: un recurs constituțional. Articolul 170 din Constituție definește recursul constituțional în modul următor: „Un recurs constituțional poate fi instituit împotriva acțiunilor sau actelor individuale ale organelor statului sau ale organizațiilor care exercită puteri publice delegate atunci când aceste acte încalcă sau neagă drepturile și libertățile omului și ale minorităților garantate prin Constituție, în cazul în care nu există alte căi de soluționare sau căile existente au eșuat”. Această prevedere este implementată prin prevederile Legii privind Curtea Constituțională<sup>40</sup>. Legea stipulează, *inter alia*, condițiile de admisibilitate a recursului constituțional, și anume două condiții de bază: epuizarea tuturor soluțiilor juridice existente și o limită de timp. Articolul 82 alin. (2) al Legii Curții Constituționale prevede și că recursul constituțional este admisibil în cazul încălcării dreptului la un termen rezonabil de judecată, chiar dacă restul mijloacelor legale nu au fost epuizate. Articolul 84 alin. (1) al aceleiași legi definește o limită de timp pentru inițierea recursului constituțional: „Recursul constituțional poate fi inițiat în termen de 30 de zile de la primirea actului juridic individual sau de la data comiterii acțiunilor”. Termenul poate fi prelungit până la 3 luni în circumstanțe justificate. În plus, recursul constituțional trebuie să precizeze dreptul încălcat și circumstanțele încălcării sale. Actul juridic prin care a fost încălcat dreptul trebuie anexat petiției de recurs. În circumstanțe contrare, recursul va fi respins ca incomplet<sup>41</sup>.

Curtea Constituțională a primit 102 recursuri constituționale în 2008<sup>42</sup>. În 36 dintre cazuri a considerat recursul admisibil, hotărând în favoarea petenților în 8 situații. În 2009, până la data de 25 martie 2009, instanța a decis asupra admisibilității a 159 de recursuri constituționale. Dintre acestea, 43 au fost considerate admisibile și în 13 cazuri decizia a fost în favoarea petenților. Atunci când Curtea găsește o încălcare a dreptului la un termen rezonabil de judecată, stabilește dreptul petentului de a fi despăgubit în conformitate cu art. 90 al Legii privind Curtea Constituțională și instruieste instanțele competente să ia măsurile de finalizare a cazului în cel mai scurt termen posibil<sup>43</sup>. Datorită faptului că instanța a stabilit deja dreptul la despăgubire, petentul poate înainta cererea de compensare Comisiei. Dacă această solicitare nu este satisfăcută în termen de 30 de zile de la data depunerii, petentul poate să înainteze o cerere de despăgubire instanței competente. Este nevoie să treacă o anumită perioadă de timp pentru a putea evalua în practică efectele

---

*Jevremović c. Serbia* (App. no. 3150/05), Decizia din 17 iulie 2007, par. 80; *Mikuljanac, Mališi and Šafer c. Serbia* (App. no. 41513/05), Decizia din 9 octombrie 2007, par. 39.

<sup>40</sup> Zakon o Ustavnom sudu, Sl.gl. RS, 109/07 (Legea Curții Constituționale, M.Of. al Republicii Serbia nr. 109/07).

<sup>41</sup> Cazul *Už-1454/2008*, Decizia Curții Constituționale din 16 aprilie 2009. Deciziile Curții Constituționale pot fi consultate, în limba sârbă, la ([http://www.ustavni.sud.sr.goc.yu/sudska\\_praksa/uzalbe.php?godina=2009](http://www.ustavni.sud.sr.goc.yu/sudska_praksa/uzalbe.php?godina=2009)).

<sup>42</sup> ([http://www.ustavni.sud.sr.goc.yu/sudska\\_praksa/uzalbe.php?godina=2008](http://www.ustavni.sud.sr.goc.yu/sudska_praksa/uzalbe.php?godina=2008)), accesat pe 15 iunie 2009.

<sup>43</sup> Cazul *Už-391/2008*, Decizia Curții Constituționale din 9 aprilie 2009.



deciziilor Curții Constituționale și pentru a vedea dacă acestea sunt în concordanță cu standardele de rezonabilitate stabilite de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Strategia Națională de Reformă a Justiției în Serbia a fost adoptată de Adunarea Națională a Republicii în luna mai 2006. Republica Serbia a demarat o reformă radicală și totală a domeniului juridic. De fapt, nu e vorba de o reformă, ci de o revoluție juridică. Pe data de 22 decembrie 2008, Adunarea Republicii Sârbe a adoptat o serie de noi norme legislative relevante: Legea Judecătorilor, Legea Înalțului Consiliu Juridic, Legea Sediilor și Jurisdicției Teritoriale a Curților și a Procurorilor, precum și Legea privind Organizarea Judecătorilor<sup>44</sup>. Proiectele unora dintre actele legislative de mai sus au fost analizate de Comisia de la Veneția<sup>45</sup>. Conform Legii privind Sediile și Jurisdicția Teritorială a Curților și a Procurorilor, toate tribunalele sârbești au fost desființate pe 31 decembrie 2008 și noi clase de curți de judecată vor lua ființă pe 1 ianuarie 2010. Conform Legii Judecătorilor, mandatele tuturor judecătorilor iau sfârșit și toți judecătorii vor fi realesi în noi tribunale până în luna decembrie 2009<sup>46</sup>. Numărul actual al judecătorilor, de aproximativ 2400, va fi redus

<sup>44</sup> Toate publicate în M.Of. al Republicii Serbia, nr. 116/08.

<sup>45</sup> ([http://www.venice.coe.int/site/dynamics/N\\_Search\\_ef.asp?L=E&Text=serbia&S=0&C=0&Search=Title+Search](http://www.venice.coe.int/site/dynamics/N_Search_ef.asp?L=E&Text=serbia&S=0&C=0&Search=Title+Search))

<sup>46</sup> Poziția Comisiei de la Veneția în această privință este următoarea: „7. Prevederea cheie se găsește în art. 7 al Legii Constituționale privind Implementarea Constituției Republicii Serbia (10 noiembrie 2006). Articolul citat prevede că alegerea Președintelui Curții Supreme de Casație și prima alegere a judecătorilor Curții Supreme de Casație vor avea loc nu mai târziu de 90 de zile de la data constituirii Înalțului Consiliu Juridic, precum și că judecătorii și președinții celorlalte instanțe vor fi aleși nu mai târziu de un an de la data constituirii Înalțului Consiliu Juridic. Nu există vreo garanție în acest sistem că un judecător existent va fi reales sau numit din nou. (...) 9. În Opinia sa privind Constituția Serbiei [opinia nr. 405/2006, CDL-AD(2007)004, adoptată la cea de-a 70-a Sesiune Plenară, 17-18 martie 2007] Comisia de la Veneția a criticat aceste aranjamente (mai ales parag. 71-74). Mai întâi, Comisia de la Veneția a arătat că necesitatea unui proces de renumire a tuturor judecătorilor și procurorilor nu este deloc evidentă. În al doilea rând, Comisia de la Veneția a indicat că acest proces ar fi acceptabil numai dacă există suficiente garanții în privința echității sale, că aceasta impunea în mod special obligația unei proceduri bazate pe criterii clare și transparente, că numai comportamentul trecut incompatibil cu rolul de judecător independent ar putea constitui un motiv de a nu numi din nou un judecător, că procedura trebuia să fie echitabilă, să fie îndeplinită de un organism independent și imparțial, să asigure audierea echitabilă a tuturor părților, precum și să ofere opțiunea unui recurs la o instanță independentă. 10. Cu toate acestea, prevederile actualului proiect de lege nu prevăd nici un fel de asemenea proceduri. Proiectul de lege pur și simplu enumeră procedurile de alegere a judecătorilor. Judecătorii existenți care doresc să fie numiți din nou par să se afle în situația de a candida de pe aceeași poziție cu a oricărui alt candidat și nu vor fi evaluați în mod diferit, cu atât mai puțin conform procedurilor identificate de Comisia de la Veneția. De fapt, nu există nici un fel de procedură de „renumire”. Proiectul de lege a judecătorilor complică astfel problema creată de Legea Constituțională privind Implementarea Constituției. 11. Este important de menționat, totuși, că la întâlnirea de la Belgrad, Ministrul de Justiție a explicat că procedura de renumire va fi inclusă în versiunea finală a acestui proiect”.

A se vedea Opinia privind proiectul de Lege a Judecătorilor și privind Organizarea Judecătorilor Republicii Serbia, adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 74-a Sesiune

la aproximativ 1800. Numărul sediilor instanțelor se va diminua radical. Se prevede că judecătorii vor călători de la sediul instanțelor la unități juridice din alte localități. Din nefericire, lipsesc detaliile amănunțite privind aceste schimbări radicale. Problema constituționalității realegerii întregului corp de judecători se află pe agenda Curții Constituționale. A devenit un subiect de discurs public<sup>47</sup>. Iar populația vrea să știe în ce fel va contribui numărul mai mic de judecători, dintre care unii vor fi judecători ambulanți, la eficiența sistemului juridic. Se vor face alegerile de judecători fără niciun fel de influențe politice? Demnitarii responsabili au răspuns că eficacitatea sistemului va fi asigurată prin noi legi procedurale, care vor pune capăt rejudecărilor fără sfârșit de până acum și vor accelera procedurile. Pentru a evita obiecțiile privind influențele politice asupra alegerii noilor judecători și a procurorilor, demnitarii responsabili au solicitat opinia Comisiei de la Veneția privind criteriile și standardele propuse de alegere a judecătorilor și procurorilor.

## VII. Concluzii

Protecția insuficientă a drepturilor omului în Serbia reprezintă o problemă cronică. Datorită contextului istoric, care a generat multe discontinuități politice în dezvoltarea sistemului de legi, protecția eficientă a drepturilor omului nu a devenit o parte a tradiției juridice. Articolul 172 al Codului Dušan din 1349, o faimoasă normă juridică sârbă din Evul Mediu târziu, a pus bazele independenței puterii judecătorești: „Toți judecătorii vor judeca conform acestui Cod, în mod echitabil, numai după prevederile Codului, iar nu cu teamă față de puterea Țarului”<sup>48</sup>. Această nobilă prevedere juridică a Țarului Dušan, datând de la mijlocul secolului al XIV-lea, nu a devenit un teren fertil pentru dezvoltarea justiției independente în Serbia. Imperiul Otoman a invadat Serbia, a ocupat-o timp de patru secole și și-a stabilit propriul sistem juridic. Evoluțiile care s-au conturat în secolul al XIX-lea au fost, la rândul lor, curmate de revoluția socialistă. Destrămarea Republicii Socialiste Federative Iugoslavia și războaiele din ultimul deceniu al secolului trecut au reprezentat circumstanțe potrivnice întăririi statului de drept și protecției eficiente a drepturilor omului. Asemenea evoluții istorice au condus la predominanța tradițională a politicului asupra juridicului. Moștenirea evoluțiilor istorice face ca problema protecției efective a drepturilor omului să fi câștigat atât în complexitate, cât și în importanță.

Acțiunea de ameliorare legislativă din Serbia se concentrează, așa cum e firesc, asupra legilor de procedură și de organizare a judiciarului. Ținând cont de complexitatea și de importanța temei, chestiunea protecției efective a drepturilor omului ar trebui avută în vedere și dincolo de protecția juridică. Creatorii de legi ar trebui să încerce să asigure un mecanism juridic care să diminueze pe cât posibil nevoia de protecție judiciară. Iată o posibilă ilustrare. Prezentarea de mai sus a

---

Plenară, Veneția, 14-15 martie 2008, Opinia nr. 464/2007 din 19 martie 2008, disponibilă la ([http://www.venice.coe.int/docs/2008/CDL-AD\(2008\)007-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2008/CDL-AD(2008)007-e.pdf)).

<sup>47</sup> A se vedea urnalul Politika, nr. 34333, 34339 și nr. 34341 din 9 iunie 2009, 15 iunie 2009 și 17 iunie 2009, ca și săptămânalul NIN nr. 3050 din 11 iunie 2009.

<sup>48</sup> În sârbă, textul are următorul conținut: „*Vsake sudije da sude po zakoniku, pravo, kako piše u zakoniku a da ne sude po strahu od carsva mi*” – L. Krukluš, op. cit., p. 46.

deciziilor CEDO împotriva Serbiei arată că cele mai multe cazuri sunt legate de probleme de muncă și sociale, care includ cazuri privind arieratele salariale și contribuțiile la fondul de pensie și dizabilitate. Acestea din urmă reprezintă, cel mai frecvent, consecința politicilor de investiție ale noilor antreprenori. Dorința de a extinde investițiile fără capital suficient a condus la neglijarea salariilor angajaților și a contribuțiilor la fondul de pensie, care rămân neplătite timp de mai multe luni. Pentru a preveni asemenea situații și a reduce nevoia de protecție judiciară, un legislativ competent ar interzice plata investițiilor înainte de cea a salariilor sau a contribuțiilor la fondul de pensii.

Guvernul Republicii Serbia a adoptat Strategia de Reformă Normativă pentru perioada 2008-2012<sup>49</sup>. Reforma are ca scop principal îmbunătățirea sistemului juridic sârb, astfel încât acesta să servească mai bine la dezvoltarea economiei naționale și să permită activităților economice să se desfășoare fără obstacole inutile. Ministerul Economiei conduce această reformă. Însă reforma sistemului juridic, astfel încât acesta să servească mai bine protecția drepturilor omului, nu reprezintă un obiectiv al Strategiei amintite. Omissione este deosebit de gravă. Obiectivele menționate nu sunt opuse, ci complementare.

---

<sup>49</sup> ([http://www.srp.goc.rs/srp/doc/Strategija\\_Reg\\_Ref.pdf](http://www.srp.goc.rs/srp/doc/Strategija_Reg_Ref.pdf)), accesat pe 17 iunie 2009.